

23. 5. 1992.

Kada su u pitanju jezik, Srbi i Hrvati, postoje i neke stvari koje nikada nisu bile sporne. Nikada nije bilo sporno da su čakavci Hrvati i nikada nije bilo sporno da kajkavci nisu Srbi. Otuda se nameće logičan zaključak da su bili sporni štokavci i štokavština.

Kako?

Tako što su štokavštinu uzeli za osnovicu standardnog jezika i Srbi i Hrvati. Dalibor Brozović, hrvatski lingvista, ustvrdio je jednom prilikom kako je "zajednički jezik Srba i Hrvata bio nužnost zato što su i jedni i drugi *morali izabrati štokavštinu* kao osnovicu standardnog jezika, a nije štokavština izabrana zato što su Srbi i Hrvati *morali imati zajednički standardni jezik*". Ovaj izokrenuti pogled na uzrok i posledicu nije sasvim tačan.

Naime, Srbi su zaista morali uzeti štokavštinu zato što nisu ni mogli ništa drugo uzeti — svi su Srbi štokavci. Hrvati, međutim, nisu morali uzeti štokavštinu; oni su mogli birati između tri skoro jednako rasprostranjena hrvatska narečja i između tri skoro jednako rasprostranjena književna jezika na narodnoj osnovi. No ključnu nedoumicu izaziva hrvatski izbor *ijekavice* za književni izgovor.

Zašto baš taj izbor izaziva najveću nedoumicu? Zato što među Hrvatima, prema Pavlu Iviću i Daliboru Brozoviću, u vreme o kome je ovde reč, nema više od 10-12% ijekavaca. Oni, dakle, za književni uzimaju izgovor najmanje rasprostranjen među Hrvatima, uzimaju izrazito srpski narodni govor i uzimaju govor s krajnjeg oboda hrvatske etničke teritorije. Zašto? Na ovo složeno pitanje nauka ni do danas nije dala iole upotrebljiv odgovor. Natezanja poput onoga da je presudan bio "ugled i rasprostranjenost dubrovačke književnosti" i tome slično, spadaju u nazdravičarske floskule čija se funkcija iscrpljuje u stvaranju i održavanju mita, a ne u objašnjavanju pojava. Da li je u pitanju težnja da se na taj način u hrvatski nacionalni korpus-u-nastajanju uključe i svi ijekavci, da li je u pitanju refleks tada još uvek moderne evropske ideje o jednoj državi, jednom narodu i jednom jeziku — biće potrebno napraviti još predradnji da bi se došlo do uverljivog odgovora.

No, bilo kako bilo, štokavština je, u obliku Vukovog modela, prihvaćena kao standard u Srbiji 1868. godine — nekoliko godina posle Vuka. Tridesetak godina kasnije taj model prihvaćen je i u Hrvatskoj kao model po kojem se, kako je govorio Vuk, ravna "općenita pravilnost" jezika.

Upravo u tom trenutku, devedesetih godina prošlog stoleća, kada je štokavska ijekavica ozvaničena kao hrvatski standard, i upravo zato, standardni jezik počeo je bivati zajednički Srbima i Hrvatima. Problem je ležao, koliko se lingvističke ravni ticalo, u opštem inventaru materijalnih elemenata koje jezik ima na raspolaganju. Taj opšti inventar je, što je sasvim očekivano, nadgrađivan, ali je ta nadgradnja išla i u Srba i u Hrvata, mimo osnovice. Srbi su marginalizovali istočnohercegovačku ijekavicu (ali je se nisu odrekli) i pomerili su temelj standarda ka šumadijsko-vojvođanskoj ekavici, uglavnom zato što su najveća kulturna središta i žarišta bila van predložene osnovice, prepuštajući se snažnom uticaju jugoistočnih srpskih govora. Hrvati su, obratno, centralizovali istu osnovicu, koja je u hrvatskom nacionalnom korpusu prostorno (i ne samo prostorno) predstavljala jezičku marginu, ali je nisu apsolutizovali. Ona je, posebno u oblasti leksike, nadgrađivana i kajkavskim i čakavskim elementima. Tako je (u najgrubljim crtama) došlo do uočljive razlike u supstanci standardnog jezika.

Pomenuta srpska marginalizacija ijekavice omogućila je Krleži da svečari 1966. god. govoreći kako su Vuka odbacili "isto tako i Srbi a jedino vjerni ostali su mu Hrvati, kao poklonici južnoga govora, u ime književnog i narodnog jedinstva, proklamiranog po Ilircima". Te hrvatske vernosti Vuku "u ime književnog i narodnog jedinstva" plašio se filolog Jovan Živanović još 1880. godine pišući Milanu Jovanoviću--Batutu: "Srbi strašno greše što ne pišu južnim dialektom [tj. ijekavski]", pored ostalog i zato "što će naposljetku Hrvati kazati to je naš dialekat a vi Srbi pišite novosadski."

Da li je moguće da je 1880. godine Jovanu Živanoviću sve bilo jasno? I da li je moguće da 1992. godine mnogima od nas ništa nije jasno?

EMITOVANO NA II PROGRAMU RADIO BEOGRADA U OKVIRU EMISIJE "NEVIDLJIVI LJUDI".

VLADO ĐUKANOVIĆ

Ovo je samo jedan iz serije koju predlažemo i pismo